

Lakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 25 luvun 3 §:n muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 25 luvun 3 §:n muuttamisesta (HE 65/2024 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Eduskunta-aloite

Esityksen yhteydessä valiokunta on käsitellyt seuraavan aloitteen:

- Toimenpidealoite TPA 25/2024 vp Inka Hopsu vihr ym. Toimenpidealoite avioliittoon pakottamisen erillisen rikosnimikkeen säätämisestä ja pakottavan kontrollin rikostunnusmerkistön lisäämisestä lakiin

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- lainsäädäntöneuvos Leena Mäkipää, oikeusministeriö
- oikeusneuvos Timo Ojala, korkein oikeus
- käräjätuomari Jaakko Jylhä, Helsingin käräjäoikeus
- valtionsyyttäjä Heidi Savurinne, Syyttäjälaitos
- erityisasiantuntija Marjo Rantala, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
- yhdenvertaisuusvaltuutettu Kristina Stenman, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
- rikosylikomisario Hannu Kortelainen, Helsingin poliisilaitos
- tutkija Juho Partanen, keskusrikospoliisi
- kriisikeskus Monikan johtaja Natalie Gerbert, Monika-Naiset liitto ry
- erityisasiantuntija Katarina Iskala-Blomster, Rikosuhripäivystys
- asianajaja Antti Riihelä, Suomen Asianajajaliitto
- erikoissuunnittelija Anniina Jokinen, YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipoliitiikan instituutti (HEUNI)
- professori (emeritus) Markku Helin
- apulaisprofessori Tatu Hyttinen
- professori Elina Pirjatanniemi

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- sisäministeriö
- sosiaali- ja terveysministeriö

Valiokunnan mietintö LaVM 6/2024 vp

- Turun hovioikeus
- Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- Maahanmuuttovirasto
- Joutsenon vastaanottokeskus
- Ihmisoikeusliitto
- Miesjärjestöjen keskusliitto ry
- Naisjärjestöjen Keskusliitto ry

HALLITUKSEN ESITYS JA EDUSKUNTA-ALOITE

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia. Esityksen mukaan rikoslain ihmiskauppaa koskeviin säännöksiin lisättäisiin, että ihmiskauppana rangaistavaa olisi teko, jonka tarkoituksena olisi pakkoavioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon saattaminen.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2025.

Toimenpidealoite

Toimenpidealoitteessa TPA 25/2024 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin avioliittoon pakottamisen erillisen rikosnimikkeen säätämiseksi ja pakottavan kontrollin rikostunnusmerkistön lisäämisestä lakiin.

VALIOKUNNAN YLEISPERUSTELUT

Yleistä

Avioliittolain (234/1929) 1 §:n mukaan avioliittoon tarvitaan molempien puolisojen suostumus.

Avioliittolakiin on vuonna 2023 lisätty uudet säännökset avioliiton kumoamisesta, jos aviopuoliso on pakotettu avioliittoon (484/2023). Muutosta koskevaa hallituksen esitystä käsitellessään lakivaliokunta on pitänyt aiheellisena, että myös avioliittoon pakottamisen rangaistussääntelyä tarkastellaan (LaVM 26/2022 vp — HE 172/2021 vp). Eduskunta on lakivaliokunnan mietinnön pohjalta edellyttänyt, että hallitus kiirehtii avioliittoon pakottamista koskevan rangaistussääntelyn tarkastelua ja ryhtyy sen perusteella tarvittaviin toimenpiteisiin avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttämiseksi rikoslaissa (EV 285/2022 vp). Hallitusohjelman mukaan hallitus ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttämiseksi rikoslaissa.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttämistä rikoslaissa. Esityksen tavoitteena on vahvistaa henkilökohtaisen vapauden ja koskemattomuuden sekä yksityiselämän suojaa.

Valiokunnan mietintö LaVM 6/2024 vp

Lakivaliokunta pitää rikoslain selkeyttämistä tarpeellisenä ja perusteltuna. Muutoksella voidaan osaltaan pyrkiä parantamaan pakkoavioliittojen tunnistamista sekä pakkoavioliiton kohteeksi joutuvien henkilöiden asemaa ja oikeusturvaa. Pakkoavioliitto on vakava ihmisoikeusloukkaus, jonka uhreiksi joutuvat useimmiten tytöt ja naiset, mutta myös pojat ja miehet. Suomessa pakkoavioliitto ilmenee lähinnä järjestöjen ja ihmiskaupan auttamisjärjestelmän työssä, mutta rikosprosessissa niitä on käsitelty vähän, eikä niistä ole annettu yhtään tuomiota, vaikka avioliittoon pakottamisen katsotaan jo nykyisin olevan rangaistavaa.

Lakivaliokunta puoltaa hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen hyväksymistä seuraavin huomioin.

Rikoslain selkeyttämisen vaihtoehdot

Avioliittoon pakottamiseen voidaan jo nykyisin soveltaa esimerkiksi rikoslain 25 luvun 3 §:n ihmiskauppaa, 3 a §:n törkeää ihmiskauppaa tai 8 §:n mukaista pakottamista koskevia säännöksiä. Avioliittoon pakottamisen rangaistavuus ei ilmene rangaistussäännöksistä nimenomaisesti, mutta avioliittoon pakottamisen katsotaan lain esitöiden mukaan olevan rangaistavaa ihmiskauppana rikoksen tunnusmerkistöön sisältyvän ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamista koskevan tarkoituksen mukaisesti (ks. HE, s. 28 sekä HE 155/2014 vp, s. 51 ja 52).

Hallituksen esityksen valmistelussa on arvioitu rikoslain selkeyttämisen vaihtoehtoja (s. 38—42). Keskeisesti kyse on siitä, säädetäänkö avioliittoon pakottaminen rangaistavaksi omana erillisenä rangaistussäännöksenään vai täsmennetäänkö voimassa olevia rangaistussäännöksiä. Hallituksen esityksessä on päädytty ehdottamaan ihmiskauppaa koskevan rikoslain 25 luvun 3 §:n täsmentämistä siten, että siitä käy nimenomaisesti ilmi, että ihmiskauppana rangaistavaa on teko, jonka tarkoituksena on pakkoavioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon saattaminen.

Saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta katsoo, että sekä erillissäännökselle että voimassa olevan sääntelyn täsmentämiselle voidaan esittää perusteet.

Erilliskriminalisointia ovat rangaistavuuden selkeyttämiseksi suosittaneet tai sitä pyytäneet harkittavaksi useat kansainvälisten sopimusten valvontaelimet, kuten Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa seuraava asiantuntijaryhmä GREVIO sekä YK:n ihmisoikeuskomitea ja naisten syrjinnän poistamista käsittelevä CEDAW-komitea (ks. HE, s. 3 ja 4). Erillissäännöksen on muun muassa arvioitu mahdollistavan paremmin ilmiön tarkastelun sukupuolittuneen ja kunniaan liittyvän väkivallan muotona. Toisaalta avioliittoon pakottaminen voisi jatkossakin tulla rangaistavaksi joko erillissäännöksen taikka ihmiskauppaa tai pakottamista koskevien rikoslain säännösten nojalla, minkä vuoksi kyseisten säännösten keskinäinen suhde tulisi huolellisesti arvioida. Ottaen huomioon, että ihmiskaupassa on kyse vakavasta rikoksesta, erillissäännös olisi suhteessa siihen toissijaisesti sovellettava. Esityksessä onkin arvioitu, että sääntelyratkaisu voisi johtaa siihen, että ihmiskauppana nykyisin arvioitaviksi tulevia tekoja pidettäisiin jatkossa lievemmin rangaistavana avioliittoon pakottamisena (ks. HE, s. 39). Lisäksi erillissäännös edellyttäisi muihin lakeihin sisältyvien ihmiskaupparikosta ja ihmiskaupparikoksen uhria koskevien erityissäännösten huomioimista (mm. esitutkintalaki, pakkokeinolaki ja oikeudenkäymiskaari sekä laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta).

Valiokunnan mietintö LaVM 6/2024 vp

Hallituksen esityksessä valittua ratkaisua vuorostaan puoltaa se, että nykyisen ihmiskauppaa koskevan rangaistussäännöksen keinot ja tekotavat vastaavat pitkälti avioliittoon pakottamisen keinoja ja tekotapoja. Tällaisia ovat erityisesti riippuvaisen aseman ja turvattoman tilan hyväksikäyttö ja painostaminen sekä määräysvaltaan ottaminen. Ihmiskauppaa koskevan rangaistussäännöksen alan voidaan siten arvioida varsin hyvin kattavan avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden alan.

Ihmiskauppasäännöksellä on myös muita erityispiirteitä, joiden voidaan katsoa soveltuvan hyvin pakkoavioliittoihin. Tällaisia ovat muun muassa alle 18-vuotiaiden erityissuojelu, rikoksen täyttyminen varhaisessa vaiheessa samoin kuin säännöksen soveltuminen sekä avioliiton solmimisvaiheeseen että avioliitosta irtautumisen estämiseen. Näitä seikkoja käsitellään tarkemmin jäljempänä. Niin ikään ihmiskaupparikoksen täsmentäminen hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla merkitsee sitä, että pakkoavioliiton uhreihin sovelletaan suoraan niitä erityissäännöksiä, jotka koskevat ihmiskaupparikoksen uhreja tai ihmiskauppaa rikoksena, joten sääntelyratkaisu on näissä suhteissa erilliskriminalisointia yksinkertaisempi.

Edellä esitettyä ja saamaansa selvitystä arvioituaan lakivaliokunta katsoo, että hallituksen esityksessä valittu ratkaisu täsmentää nykyisiä ihmiskaupparikosta koskevia säännöksiä on perusteltu ja tarkoituksenmukainen. Valiokunta pitää tärkeänä, että ehdotetun muutoksen toimivuutta ja vaikutuksia seurataan.

Suhde avioliiton kumoamiseen

Lakivaliokunta on pakottamalla solmitun avioliiton kumoamista koskevaa hallituksen esitystä käsitellessään tarkastellut siviilioikeudellisen kumoamisen suhdetta avioliittoon pakottamisen käsittelyyn rikosoikeudellisesti. Valiokunta on todennut niiden olevan menettelyinä erilaisia, ja niissä on otettava huomioon erilaisia näkökohtia (ks. LaVM 26/2024 vp, s. 9 ja 10). Valiokunta ei ole pitänyt tarpeellisena, että pakottamalla solmitun avioliiton kumoaminen edellyttäisi avioliittoon pakottamisen käsittelyä rikosasiana. Valiokunta on myös katsonut, ettei kyse ole myöskään toisilleen vaihtoehtoisista keinoista pakkoavioliittojen torjumiseksi.

Niin ikään valiokunta on todennut avioliiton kumoamisessa olevan kyse siviiliasista, joten näyttökynnys on alempi kuin rikosasioissa. Muutoinkaan avioliiton kumoamista koskevaa siviilioikeudellista asiaa ei valiokunnan mukaan ole tarpeen kytkeä tilanteen rikosoikeudelliseen arvioon, sillä avioliiton kumoamista on perusteltua voida hakea itsenäisesti (ks. LaVM 26/2022 vp, s. 6).

Myös syyttäjän roolia on arvioitu pakolla solmitun avioliiton kumoamisen valmistelussa (ks. HE 172/2021 vp, s. 20). Tuolloin katsottiin, ettei se, että syyttäjä ajaisi avioliiton kumoamista koskevaa asiaa aviopuolison puolesta avioliittoon pakottamista koskevan rikosasian yhteydessä, olisi lainsäädännön kannalta toimiva ratkaisu sen vuoksi, että pakkoavioliittoa koskevassa rikosasiassa vastaajina voivat olla eri henkilöt kuin avioliiton kumoamista koskevassa asiassa. Niin ikään todettiin, ettei avioliiton kumoamista voida pitää siviilioikeudellisena vaatimuksena oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n tarkoittamassa mielessä. Muutosta ei pidetty myöskään syyttäjien tehtävien ja asiantuntemuksen kannalta perusteltuna. Voidaan

Valiokunnan mietintö LaVM 6/2024 vp

myös todeta, ettei se, että syyttäjä ajaisi avioliiton kumoamista koskevaa asiaa viran puolesta, olisi yhteen sopiva sen kanssa, että avioliiton purkamisen tulee perustua puolison omaan tahtoon.

Pakkoavioliittojen ehkäiseminen ja uhrien tukeminen

Lakivaliokunta korostaa, että pakkoavioliittojen ehkäiseminen ja uhrien auttaminen edellyttävät lainsäädäntötoimien lisäksi myös muita toimia. Kyse on kokonaisvaltaisesta, poikkihallinnollisesta työstä, kuten laaja-alaisesta tiedottamisesta, valistuksesta ja neuvonnasta sekä uhrien tukemisesta ja auttamisesta. Myös viranomaisten ja muiden toimijoiden koulutukseen tulee panostaa, jotta pakkoavioliittoja tunnistetaan entistä paremmin.

Toimenpidealoite TPA 25/2024 vp

Toimenpidealoitteessa ehdotetaan, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin avioliittoon pakottamisen erillisen rikosnimikkeen säätämiseksi ja pakottavan kontrollin rikostunnusmerkistön lisäämisestä lakiin. Toimenpidealoitteen mukaan pakkoavioliittojen ja niihin rinnastettavien liittojen tulisi sisältyä jatkossa ihmiskauppasäännökseen, mutta sen lisäksi rikoslakiin tulisi lisätä erillinen pakkoavioliittopykälä. Aloitteessa todetaan, että avioliittoon pakottamisen sekä siitä irtautumisen esittämisen rangaistavuutta vahvistaisi merkittävästi myös pakottavan kontrollin kriminalisointi.

Lakivaliokunta ehdottaa toimenpidealoitteen hylkäämistä, sillä valiokunta puoltaa avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttämistä hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla. Pakottavan kontrollin kriminalisoinnin osalta vuorostaan valiokunta toteaa, että hallitusohjelmaan sisältyy kirjaus, jonka mukaan tarvetta tällaiselle kriminalisoinnille selvitetään. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan kirjaus toteutetaan omana asianaan hallituskauden aikana. Valiokunta pitää asian selvittämistä tärkeänä.

VALIOKUNNAN YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

Laki rikoslain 25 luvun 3 §:n muuttamisesta

25 luku. Vapauteen kohdistuvista rikoksista

3 §. Ihmiskauppa. Voimassa olevan pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi ihmiskauppaan tarkoitukseksi sanat "pakkoavioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon". Valiokunnan mukaan ehdotettu muutos selkeyttää ja täsmentää voimassa olevaa säännöstä, joten se on tässä suhteessa myönteinen rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta.

Ehdotetussa säännöksessä tai muualla laissa ei ole määritelty ilmaisua "pakkoavioliitto", vaan sitä käsitellään hallituksen esityksen perusteluissa (ks. s. 52 ja 53). Valiokunnalla ei ole tähän huomauttamista ottaen huomioon, ettei käsitettä ole kansainvälisesti määritelty yhdenmukaisesti (ks. HE, s. 21) ja voimassa olevassa ihmiskauppasäännöksessä säännellään vastaavalla tavalla nykyisin "pakkotyötä", jota myöskään ei ole määritelty lain tasolla.

Valiokunnan mietintö LaVM 6/2024 vp

Pakkoavioliittoon ”rinnastettavalla liitolla” tarkoitetaan esityksen perustelujen mukaan pakkoavioliittoa, jossa on juridisesti pätevän avioliiton sijasta kyse siihen rinnastettavasta liitosta, joka ei ole juridisesti pätevä (s. 53). Tällaisia ovat esimerkiksi ns. uskonnolliset ja yhteisölliset avioliitot. Lakivaliokunta pitää perusteltuna, että sääntely kattaa juridisesti pätevien avioliittojen lisäksi niihin rinnastettavat liitot. Esityksen perusteluista ilmenee, että Suomessa on ollut myös tällaisia avioliittoon pakottamisen tapauksia (ks. s. 29). Kyse voi olla avioliitosta, joka vastaa esimerkiksi puolisoiden keskinäisen aseman, velvollisuuksien ja oikeuksien sekä liiton syntymistä ja purkamista koskevien sääntöjen olemassaolon suhteen juridisesti pätevää avioliittoa. Se, että tällaista liittoa ei ole viranomaisen toimesta virallistettu tai rekisteröity tai se ei muuten ole juridisesti pätevä, voi johtua sellaisesta tekijästä tai syystä, johon tällaiseen liittoon pakotettu ei ole voinut vaikuttaa. On myös mahdollista, että uhria on erehdytetty liiton juridisesta pätevyydestä tai hän ei muutoin tiedä liiton olevan muu kuin juridisesti pätevä avioliitto.

Jos sääntely koskisi vain juridisesti päteviä avioliittoja, sääntelyratkaisu voisi johtaa tilanteeseen, jossa loukkauksen kohteeksi joutuneen henkilön asema olisi riippuvainen siitä muodollisesta seikasta, pidettäisiinkö hänen avioliittoaan pätevänä. Sääntelyä olisi mahdollista myös kiertää saatamalla henkilö tarkoituksella sellaiseen liittoon, joka ei olisi juridisesti pätevä avioliitto, mutta kuitenkin tosiasiallisesti vastaisi tällaista avioliittoa.

Esityksen perusteluissa tuodaan esiin, että pakkoavioliiton tai siihen rinnastettavan liiton käsitteet eivät kata sellaista parisuhdetta, jossa henkilöt asuvat yhdessä, tai avoliittoa, joka ei täytä mainittuja kriteereitä, tai muunlaista parisuhdetta (ks. s. 54). Tällaisiin liittoihin ei määritelmällisesti liity tietyn yhteisön sääntöjen mukaisesti toimimista esimerkiksi liiton solmimisen tai purkamisen osalta. Esimerkiksi avoliitossa olevien henkilöiden keskinäisiä oikeuksia ja velvollisuuksia ei ole säännelty vastaavalla tavalla kuin avioliitossa olevien henkilöiden, eikä esimerkiksi avoliitosta poistuminen edellytä erityisiä toimia suhteessa viranomaisiin. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, tällaiseen liittoon tai olosuhteisiin saattaminen ihmiskauppasäännöksen keinoina käyttäen voisi tulla kuitenkin arvioitavaksi ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamista koskevan ihmiskaupan tarkoituksen mukaisesti tai rikoslain pakottamista koskevan säännöksen mukaisesti.

Hallituksen esityksen perusteluja täydentävästi lakivaliokunta toteaa selvyyden vuoksi, että pakkoavioliittoon rinnastettavan liiton käsitteen ei ole tarkoitus kattaa avoliittoa siinäkään tapauksessa, että avoliitossa olevilla on tai on ollut yhteisiä lapsia.

”Siihen rinnastettavaa liittoa” koskevan ilmaisen avoimuuden osalta valiokunta toteaa, että rikoslaissa on useita rangaistussäännöksiä, joiden tunnusmerkistössä käytetään tunnusmerkin rinnastamista toiseen tunnusmerkkiin. Perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään pitänyt ongelmallisena tunnusmerkkejä, joissa on kyse avoimesta tekotavasta (ks. PeVL 48/2002 vp, s. 3 ja PeVL 6/2014 vp, s. 3 ja 4). Pakkoavioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon saattaminen on kuitenkin teon tarkoitusta koskeva tunnusmerkki, eikä siinä ole kyse tekotavasta, joten se ei täysin rinnastu tekotapaa koskevaan tunnusmerkkiin. Valiokunta pitää sääntelytapaa siten hyväksyttävänä.

Pakkoavioliittoon ”saattaminen” kattaa esityksen perustelujen mukaan sekä avioliiton solmimisvaiheen että tilanteen, jossa henkilöä estetään irtautumasta pakkoavioliitoksi muodostuneesta lii-

Valiokunnan mietintö LaVM 6/2024 vp

tosta. Siten myös vapaaehtoisesti alkanut liitto voi olosuhteiden muuttuessa muuttua ihmiskauppana rangaistavaksi pakkoavioliitoksi (ks. HE, s. 53). Avioliitosta irtautumisen estämisen rangaistavuus ei ilmene nimenomaisesti ehdotetun säännöksen sanamuodosta, mutta asiaa käsitellään hallituksen esityksen perusteluissa (s. 29), joissa viitataan ihmiskauppaa koskevan säännöksen esitöihin. Niiden mukaan ihmiskauppaa koskevan säännöksen lähtökohta on, että säännöksen sanamuoto "saattaa" henkilö tiettyyn tilaan tai olosuhteisiin, kattaa myös sen, että joku esimerkiksi riippuvaista asemaa hyväksikäyttämällä ja henkilön määräysvaltaan ottamalla ylläpitää tiettyä tilaa tai olosuhdetta tai estää toista poistumasta tällaisesta tilasta tai olosuhteista (ks. HE 34/2004 vp, s. 95, 100; HE 103/2014 vp, s. 6, 51; LaVM 4/2004 vp, s. 7). "Määräysvaltaan ottamisen" merkityssisällön osalta voidaan lisäksi ottaa huomioon, että esitöissä edeltävän ilmaisun "valtaan ottamisen" on todettu olevan niin sanottu jatkuva rikos, joka jatkuu niin kauan kuin tekijä estää henkilöä poistumasta valtansa alaisuudesta (HE 34/2004 vp, s. 95).

Edellä mainitut esityölausumat koskevat ihmiskauppasäännöstä yleisesti, joten ne tulevat sovellettaviksi myös pakkoavioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon "saattamiseen". Pakkoavioliiton tai siihen rinnastettavan liiton osalta ei siten ole tarpeen eikä perusteltua mainita nimenomaisesti "irtautumisen estämistä" erillisenä teon tarkoituksena, vaan tämä olisi epäjohdonmukaista ja voisi johtaa epäselviin tulkintatilanteisiin suhteessa muihin teon tarkoituksiin. Edellä esitetyn valossa lakivaliokunnalla ei ole huomauttamista ehdotettuun sääntelytapaan.

Hallituksen esityksen perusteluissa käsitellään myös ihmiskaupassa käytettäviä keinoja ja tekotapoja. "Toisen riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksi käyttämistä" koskevan tekotavan osalta perusteluissa tuodaan esiin seikkoja, joita voidaan ottaa arvioinnissa huomioon (ks. HE, s. 56 ja 57). Selvytyden vuoksi lakivaliokunta toteaa, että taloudelliset riippuvuussuhteet tai niistä seuraavat hankaluudet irtaantua avioliitosta eivät sellaisenaan tarkoita, että kyse olisi ihmiskauppana rangaistavasta pakkoavioliitosta.

Voimassa olevassa ihmiskauppasäännöksessä on otettu huomioon alle 18-vuotiaiden erityisen suojan tarve, sillä rikoslain 25 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa määräysvaltaansa kahdeksatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1—4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty.

Alle 18-vuotiaaseen kohdistuvan teon rangaistavuus ei edellytä ihmiskauppasäännöksessä tarkoitettujen keinojen käyttämistä myöskään silloin, kun kyse on hallituksen esityksessä tarkoitettua pakkoavioliitosta tai siihen rinnastettavasta liitosta. Myöskään pakottamista koskevaa lisäkriteeriä ei tällöin edellytetä (ks. HE, s. 54—56). Lakivaliokunta toteaa, että kun alle 18-vuotiaiden kohdalla ei edellytetä ihmiskauppaa koskevan säännöksen mukaisten keinojen käyttämistä, ilmaisu "pakko" pakkoavioliitto-käsitteessä merkitsee alaikäisten kohdalla säännöksen mukaisen tekotavan tai tekotapojen käyttämistä ja alle 18-vuotiaan omaehtoisen ja riidattoman oman tahdon puuttumista.

Vaikka ihmiskauppasäännöksen lähtökohtana on, että alle 18-vuotias ei voi antaa suostumustaan avioliittoon, alle 18-vuotiaiden henkilöiden kohdalla avioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon saattamisen osalta voi hallituksen esityksen mukaan ilmetä tilanteita, joita ei tulisi katsoa rangaistavaksi ihmiskaupaksi (s. 55). Lisäksi hallituksen esityksen perusteluissa tuodaan esiin ta-

Valiokunnan mietintö LaVM 6/2024 vp

pauskohtaisessa harkinnassa huomioon otettavia seikkoja, joita ovat henkilön suhtautumista ja hänen ikäänsä ja kehitystään koskevat näkökohdat sekä yleiset olosuhteet samoin kuin lapsen oikeudet ja ihmiskauppasäännökseen sisältyvä rangaistavuuden tarkoitus.

Lakivaliokunta korostaa, että alle 18-vuotiaaseen kohdistuva pakkoavioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon saattaminen on lähtökohtaisesti rangaistava, jos teko täyttää ihmiskauppasäännöksen tunnusmerkistön. Yksittäisessä tapauksessa, kun kyse on 16—17-vuotiaasta, voidaan kuitenkin tapauskohtaisen kokonaisarvioinnin perusteella päätyä siihen, ettei menettelyyn liity moitittavuutta. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon useita seikkoja, joista keskeinen on alaikäisen selvä ja omaehtoinen tahto, joka on syntynyt ilman minkäänlaista painostusta. Sen, että avioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon aikovilla henkilöillä on yhteinen lapsi, ei voida suoraan tulkita tarkoittavan sitä, että alaikäinen tahtoisi avioliittoon.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Lakivaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomana hallituksen esitykseen HE 65/2024 vp sisältyvän lakiehdotuksen.

Eduskunta hylkää toimenpidealoitteen TPA 25/2024 vp.

Helsingissä 24.10.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Juho Eerola ps
varapuheenjohtaja Eva Biaudet r
jäsen Elisa Gebhard sd
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Mari Kaunistola kok
jäsen Pihla Keto-Huovinen kok
jäsen Ari Koponen ps
jäsen Rami Lehtinen ps
jäsen Eemeli Peltonen sd
jäsen Susanne Päivärinta kok
jäsen Joakim Vigelius ps
jäsen Juha Viitala sd
varajäsen Milla Lahdenperä kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Tuokila